

ANALİZİN İLK AŞAMALARI: SINIFLAMA VE TANIMLAMA

Tüm memeli hayvanların iskelet parçaları kemik olmayan üyeler tarafından ayrılan birçok kemikleşme merkezine sahiptir. Bu merkezler genel olarak kırık yapılarıdır. Bu yapılar erişkinleşme sona erdikten sonra kaynaşır ve kemikleşme tamamlanır. Tüm uzun kemikler 3 ana kemikleşme merkezine sahiptir: Epifiz olarak bilinen ve kemiklerin hem alt hem de üst uçlarında bulunan kısımlar; diyafiz olarak bilinen ve bu uçlarla kaynaşan gövde kısımlarıdır. Kemikler zooarkeolojik çalışmalarda önemli bilgiler elde edebileceğimiz ve her türlü ortamda gerek fosilleşerek gerek taze olarak varlığını sürdürebilen en dayanıklı organiklerden birisidir. Faunal kalıntılar genelde parçalanmış ya da kırılmışlardır. Bunlar hem alanda hem de arkeolojik yerleşimlerde organları ayrılarak parçalanmış ölü hayvan vücutlarına aittirler. Çoğu kez avlanan hayvanların ne kadarının taşınarak yerleşim yerine götürüldüğü, o hayvanın boyutuyla da ilgilidir. Küçük boyuta sahip bir geyik, ayaklarından asılarak tamamiyle kamp alanına taşınabilirken, iri bir memeli öldürüldüğü alanda parçalanmış, alanda kamp yapılacak ise hayvanın bir kısmı burada tüketilmiş ve geri kalan kısmı daha sonra tüketilmek üzere kurutulmuş ya da doğrudan yerleşim yerine taşınmış olabilir. Bunun yanısıra, kemiklerin hemen hemen tümü iskan alanında parçalanarak kıymık boyutunda parçalara ayrılmıştır. Kullanılacak etlerin tamamı sıyrılarak ve kazınarak kemiklerden ayrılmış, uzun üye kemikleri yarılarak içlerindeki ilikler yakacak ve yiyecek olarak kullanılmak üzere alınmış, bazı kemikler işlenerek alet haline dönüştürülmüş ve çeşitli fonksiyonlara hizmet etmiştir. Dolayısıyla, her bir durumda, faunal kalıntılar büyük oranda irili-ufaklı parçalara ayrılmış bir şekilde günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu duruma bir de depolanma sonrası işleyişler ve kontrol edilemeyen faktörlerin yaptığı tahribat eklendiğinde; çalışılacak malzeme, içinden çıkılmaz bir hal alabilir. Yani, bir zooarkeolog çok nadir olarak boylu boyunca uzanıp orada ölmüş ve tam olarak günümüze ulaşmış bir hayvan kalıntısıyla karşılaşır.

Tüm bu yukarıda bahsedilen konular göz önüne alındığında, tür ya da aile boyutunda bir tanımlama yapmanın ötesinde, herhangi bir iskelet parçasına ya da kemiğe bile bağlanamayan çok sayıda parça ve kıymık da çalışma materyali olarak zooarkeologun önüne gelmektedir. Bu durumda, tanımlamanın derecesi ve sınırları tartışmalı da olsa, belirli bir takım yöntemler ve kriterler üzerinde uzlaşma sağlanmalıdır.

Tanımlanabilir ve Tanımlanamaz Kemikler

Sıkça tartışılan ve genel anlamda bir uzlaşmaya varılamayan konulardan birisi de, hangi kemik parçalarının tanımlanabilir olduğu ve tanımlanamaz parçalarla kıymık yığınlarının ne gibi bir işlem göreceğidir. Çoğu durumda, tanımlanabilirlik boyutla ilgili bir olgudur. Küçük bir kemirgenin azı dişi çıplak gözle tür boyutuna kadar tanımlanabildiği halde, 12 cm. uzunluğundaki bir uzun üye kemiği parçası sadece iri boyutlu bir memeli olarak tanımlanabilmektedir. İskeleti oluşturan farklı kemikler, tanımlanabilirlikte de farklı derecelere sahiptirler. Kaburgalar, kafatası parçaları, omurlar, kemiklerin diyafizlerine ait parça ve kıymıklar, epifizleri ile kaynaşmamış diyafizler ve susam kemiklerinin tanımlanmaları son derece zordur. Bu kemiklerin parçalarının herhangi bir iskelet parçasına bağlanmasının zorluğunun yanısıra, tam olsalar bile hangi türe ait olduğunun saptanması uzmanlık ve tecrübe isteyen bir iştir. Bu yüzden bu tür kemiklerin, analizin ilk safhalarında, eğer zooarkeolog kazıya doğrudan katılıyorsa, tanımlanamaz olarak ayrılması ve her ünite ya da tabaka için üzerine kaynağını belirten fişler koyulduktan sonra ayrı olarak paketlenmesi gereklidir. Buna karşılık, bazı araştırmacılar bu kemikleri kabaca da olsa tanımlanabilir kategorisine dahil etmektedir. Çünkü bu kemiklerin sayıları ve oranları, bir topluluğun başından geçen tafonomik süreç hakkında ya da insan aktiviteleri hakkında bazı ipuçları verme potansiyeline sahiptir. Çok fazla sayıda susam kemiğinin varlığı, depolanma sonrası tahribat ve bunun yoğunluğunu yansıtabilmekte ya da yüksek oranda bir vertebra varlığı hayvanların yerleşim yerinde parçalara ayrıldığına göstergesi sayılabilmektedir.

Genelde, üzerinde eklem yüzeyi bulunan tüm kemikler (özellikle ön ve arka üye kemikleri), en azından aile ve daha sonra tür ve cins seviyesine kadar tanımlanabilirler. Üst ve alt çeneler ile bunların üzerindeki dişler, izole dişler, uzun kemiklerin eklem yapan uçları ve kemiksel boynuz çekirdekleri, tanımlama için en uygun ve hassas kemiklerdir. Tanımlanamaz kemikler ise, tam olmayan ve herhangi bir forma sahip olmayan kemik parçaları ile kıymıklardır.

Kullanılan Kaynak: A. L. Atıcı- (1998) “Zooarkeoloji: Amacı, Yöntemleri ve Arkeoloji’deki Önemi” *DTCFD*, Vol.38-1, 2, Ankara.